

บทคัดย่อ

โครงการวิจัย “การอนุรักษ์และฟื้นฟูชนบทบ้านชุมชนเมืองตะกั่วป่า จังหวัดพังงา” มีพื้นที่ดำเนินการที่ชุมชนเมืองตะกั่วป่า ตำบลตะกั่วป่า อำเภอตะกั่วป่า จังหวัดพังงา ชุมชนเมืองตะกั่วป่า เป็นชุมชนดั้งเดิมบนชายฝั่งอันดามัน มาตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์ ต่อเนื่องมาถึง ยุคเมืองท่าโบราณ ในยุคนั้นตะกั่วป่ามีฐานะเป็นเมืองท่าโบราณแห่งหนึ่งระหว่างพ่อค้าอินเดียกับสุวรรณภูมิ แต่สำหรับการเปลี่ยนแปลงของเมืองตะกั่วป่าที่สำคัญเกิดขึ้นในยุคเหมืองแร่ดีบุก กระแสการทำเหมืองแร่ได้มีการเคลื่อนย้ายของแรงงานชาวจีนจำนวนมากเข้ามาในพื้นที่ ช่วงนั้นเมืองริมฝั่งอันดามันจึงเต็มไปด้วยคนจีนและวัฒนธรรมจีนที่เชื่อมโยงกับประเทศจีนและแหลมมลายู เช่น สิงคโปร์ ปีนัง วัฒนธรรมที่ได้รับการสืบทอดต่อมา เช่น อาหาร ขนม ประเพณีกินผัก(กินเจ) โดยมีตลาดเก่าเป็นศูนย์กลางเศรษฐกิจและวัฒนธรรม

การเปลี่ยนแปลงของชุมชนเมืองตะกั่วป่าในปัจจุบัน ส่งผลทำให้ประเพณีวัฒนธรรมของคนจีนในท้องถิ่นเริ่มเปลี่ยนแปลง รวมถึงวัฒนธรรมการกิน และขนมพื้นบ้าน ทั้งที่ใช้ในพิธีกรรมและที่กินทั่วไปก็เปลี่ยนแปลงไปด้วย ดังเช่น ๑) แม้ว่าในปัจจุบันคนในตลาดเก่าจะมีการปฏิบัติตามประเพณีวัฒนธรรม แต่ส่วนใหญ่เป็นแค่พิธีกรรมตามช่วงเวลา ที่ควรปฏิบัติ โดยเฉพาะคนรุ่นหลังๆ ขาดความรู้ความเข้าใจต่อความหมาย ของประเพณีวัฒนธรรมเหล่านั้น เป็นเพียงแค่ประเพณีที่ทำตามๆกันมา รวมถึงขนมพื้นบ้านที่เป็นองค์ประกอบในพิธีกรรมก็ถูกละเลย หรือแม้แต่การใช้ขนมในยุคปัจจุบันมาแทนที่ขนมพื้นบ้าน ด้วยที่ไม่เข้าใจความหมายเบื้องหลังก็ยิ่งน้อยลงไป ๒) ผู้อาวุโสที่ยังมีภูมิปัญญาเรื่องขนมพื้นบ้านและยังเข้าใจความหมายคุณค่าของขนมพื้นบ้าน อย่างคุณแม่แดง เล็กกระจำจ่าง กลับเหลือน้อยลงๆ ๓) การบริโภคนิยมของคนรุ่นหลังๆ ที่เปลี่ยนแปลงไป ด้วยกระแสการบริโภคนิยมที่ได้รับอิทธิพลจากการโฆษณา เข้าถึงผู้บริโภคทุกกลุ่มวัย นิยมรับประทานอาหารต่างประเทศเพิ่มขึ้นและไม่นิยมรับประทานอาหารพื้นเมืองหันไปนิยมตามกระแสคนรุ่นใหม่ทั่วไป มองว่าเป็นขนมโบราณ ไม่ทันสมัยเหมือนรับประทานอาหารขนมกรุบกรอบ ที่มีให้เลือกมากมายในปัจจุบัน ทำให้คนรุ่นใหม่มีวัฒนธรรมการกินแบบสมัยใหม่ ๔) วัตถุดิบที่เป็นองค์ประกอบในการใช้ทำขนมพื้นบ้าน จากชุมชนรอบข้าง ที่เริ่มหายาก และด้วยกระแสที่ผู้คนที่นี่นิยมความสะดวกสบาย การทำขนมพื้นบ้านเป็นเรื่องยากลำบาก ผู้ซื้อกินง่ายและสะดวกกว่า ๕) ขนมพื้นบ้านที่ผลิตเพื่อจำหน่ายเป็นสินค้าที่ระลึกจากชุมชน เช่น ขนมเปียะ ก็มีการดัดแปลงจนขาดเอกลักษณ์ และขาดคุณภาพ มุ่งเน้นเพื่อสร้างรายได้มากกว่า การนำเสนอที่มา คุณค่าความหมายของขนมพื้นบ้าน เพื่อสร้างการสื่อสารกับบุคคลภายนอก

ทางกลุ่มสตรี และกลุ่มผู้อาวุโสในพื้นที่ชุมชนตะกั่วป่า เล็งเห็นถึงความสำคัญของปัญหาดังกล่าว จึงต้องการฟื้นฟูและอนุรักษ์ภูมิปัญญาการทำขนมพื้นบ้านที่กำลังจะสูญหายไปตามกาลเวลา ให้กับกลุ่มเยาวชนและผู้สนใจในชุมชน จึงได้จัดทำโครงการวิจัย “การอนุรักษ์และฟื้นฟูชนบทบ้านชุมชนเมืองตะกั่วป่า จังหวัดพังงา” ขึ้น เพื่อศึกษาถึงข้อมูลของชุมชนเกี่ยวกับพัฒนาการและสถานการณ์ ของขนมพื้นบ้านของชุมชนตะกั่วป่าจากอดีตถึงปัจจุบัน ศึกษาสูตรขนมพื้นบ้านแต่ละชนิด ที่สอดคล้องกับภูมิปัญญาและทรัพยากรในท้องถิ่น ศึกษาบทบาทกลุ่มคนต่าง ๆ ในชุมชน ในกระบวนการผลิต การบริโภค การจำหน่าย เจาะลึกในการประยุกต์ใช้ในปัจจุบัน และ แนวทางในการอนุรักษ์และฟื้นฟูชนบทบ้านชุมชนเมืองตะกั่วป่า ที่เน้นการกระบวนการมีส่วนร่วมของ ครัวภูมิปัญญาพื้นบ้าน ภาครัฐ เอกชน การประชาสัมพันธ์ และการสร้างการเรียนรู้ให้กับคนในชุมชน เยาวชน ได้รับรู้ ตระหนักถึงคุณค่าและหันมาอนุรักษ์และฟื้นฟูขนมพื้นบ้านมิให้สูญหายไปตามกาลเวลา ซึ่งทีมวิจัยได้มีการไปศึกษาดูงานขนมพื้นบ้านที่ประเทศมาเลเซีย เพื่อไปสืบค้นรากวัฒนธรรมการทำขนมพื้นบ้านที่คาดว่าจะได้รับอิทธิพลมาจากกลุ่มคนจีนที่มาทำธุรกิจเหมืองแร่ และการค้าขายสินค้าในแหลมมลายูกับประเทศเพื่อนบ้านในอดีต และได้้นำภูมิปัญญาพื้นบ้านที่เป็นจิตอาสาก่อนในการทำ

ชนมพื้นบ้านที่อาศัยอยู่ในชุมชนเมืองตะกั่วป่าไปถ่ายทอดความรู้เรื่องชนมพื้นบ้านที่สุมเสี่ยงที่จะสูญหายไปเนื่องจากไม่มีผู้ผลิต และผู้บริโภคแล้วในปัจจุบันนี้ ได้มีการสาธิต และให้นักเรียนในโรงเรียนสังกัดเทศบาลเมืองตะกั่วป่าทั้งสามแห่งได้มีส่วนร่วมในกระบวนการโดยการปฏิบัติทำชนมพื้นบ้านด้วยตนเองทุกขั้นตอน และได้รับประทานชนมพื้นบ้านที่ได้ทดลองทำกันเอง ตลอดจนได้รับรู้ถึงรสชาติความอร่อยของชนมพื้นบ้านแต่ละชนิดด้วย นอกจากนี้ยังได้นำความรู้และการสาธิตการทำชนมพื้นบ้านให้แก่กลุ่มประชาชนทั่วไปในชุมชนเมืองตะกั่วป่า ณ บริเวณลานกิจกรรมศาลเจ้าพ่อกวนอูในวันอาทิตย์ที่มีกิจกรรมถนนสายวัฒนธรรมเมืองเก่าตะกั่วป่า โดยมีครูภูมิปัญญาชาวบ้านให้การแนะนำ สาธิต เพื่อให้ประชาชนทั่วไปได้รู้จักชนม และได้ลิ้มลองชิมรสชาติของชนมต่างๆ ความรู้ที่ได้จากครูภูมิปัญญาพื้นบ้านนำไปสู่การเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ให้มีการนำชนมพื้นบ้านบริโภคกันในงานพิธีต่างๆ กิจกรรมในโครงการถูกขยายผลไปยังเยาวชนและครูในโรงเรียนสังกัดเทศบาลเมืองตะกั่วป่า จำนวนทั้งสิ้น ๒๑๗ คน ประชาชนในชุมชนและบริเวณใกล้เคียงจำนวนทั้งสิ้นจำนวน ๑,๗๗๗ คน ในการส่งเสริมให้เกิดความรู้เพื่อให้ได้ประโยชน์ร่วมกัน กิจกรรมที่เกิดขึ้นได้ผ่านกระบวนการที่เกิดขึ้นจากงานวิจัย ซึ่งถือว่าเกิดผลและเห็นรูปแบบการอนุรักษ์และฟื้นฟูชนมพื้นบ้านชุมชนเมืองตะกั่วป่า ตามแนวทางการมีส่วนร่วม และการประชาสัมพันธ์ของภาครัฐ เอกชน และประชาชน ของชุมชนเมืองตะกั่วป่า ผลจากการดำเนินกิจกรรมส่งผลให้ชุมชน เยาวชน ชุมชนเมืองตะกั่วป่าและหมู่บ้านใกล้เคียงได้เกิดองค์ความรู้เกี่ยวกับการการอนุรักษ์และฟื้นฟูชนมพื้นบ้านกลับคืนสู่ชุมชนอีกครั้ง

นอกจากนี้ ในปัจจุบัน ชุมชนตะกั่วป่าได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นเมืองเก่าตะกั่วป่า แล้ว ทางชุมชนตลาดใหญ่ ยังได้รับการคัดเลือกจากกรมส่งเสริมวัฒนธรรมกระทรวงวัฒนธรรมให้เป็นชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอีกด้วย มีการจัดกิจกรรมประเพณีกินผัก และกิจกรรม “ถนนสายวัฒนธรรม” เป็นถนนคนเดิน ซึ่งเป็นกิจกรรมท่องเที่ยวของชุมชน ซึ่งกำลังได้รับความสนใจจากคนในชุมชน และคนนอกพื้นที่เป็นอย่างมาก ทางทีมแกนนำคาดหวังว่าจากการทำวิจัยในครั้งนี้ ซึ่งมีการฟื้นฟูและอนุรักษ์ภูมิปัญญาชนมพื้นบ้านโดยผ่านกระบวนการเรียนรู้ กระบวนการมีส่วนร่วม และการประชาสัมพันธ์ ของคนในชุมชน ครูภูมิปัญญา เยาวชน ภาครัฐ ภาคเอกชน เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการ ที่ไม่เพียงแต่รู้จักการทำชนมพื้นบ้าน แต่ยังเห็นถึงที่มา ความสำคัญและคุณค่าของชนมพื้นบ้านของตนเองอีกด้วย และสำหรับบางครอบครัวอาจจะยกระดับ พัฒนาเป็นอาชีพเสริม เพื่อรองรับกิจกรรมของความเป็นเมืองเก่า ซึ่งเป็นการท่องเที่ยวของชุมชน ซึ่งคาดหวังว่าสิ่งต่างๆ เหล่านี้จะทำให้เกิดการสืบทอดองค์ความรู้ชนมพื้นบ้านสู่คนรุ่นหลัง เกิดการสร้างเป็นอาชีพให้กับคนในชุมชนด้านการผลิตอาหาร การบริโภคและการจำหน่าย เกิดการจัดการการท่องเที่ยวชมการสาธิตชนมพื้นบ้านโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน มีฐานข้อมูลปราชญ์ชาวบ้านและฐานข้อมูลชนมพื้นบ้าน ที่มีชื่อเสียงในพื้นที่ชุมชนเมืองตะกั่วป่า กลุ่มผู้ผลิตชนมพื้นบ้านที่ผ่านการเสริมสร้างองค์ความรู้สามารถพัฒนาผลิตภัณฑ์ของตนให้มีคุณภาพเพิ่มขึ้นได้ เกิดเครือข่ายความร่วมมือระหว่างชุมชน กับหน่วยงาน และกลุ่มองค์กรทั้งภาครัฐ และภาคเอกชนในการเสริมสร้างความเข้มแข็งทางด้านภูมิปัญญาชนมพื้นบ้าน มีความรู้เรื่องชนมพื้นบ้านในพื้นที่ชุมชนเมืองตะกั่วป่าเพิ่มขึ้น เกิดความตระหนัก ความรักและหวงแหนในคุณค่าของภูมิปัญญามากขึ้น ตลอดจนร่วมกันอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาดังกล่าวให้คงอยู่ต่อไปจนรุ่นลูกหลาน

ทีมวิจัย

มิถุนายน ๒๕๖๐